

Obnova vzťahu k rodičom v živote ľudí vyrastajúcich v detských domovoch

Jozef Mikloško, Marek Vadrna, Monika Miklošková

SPDDD Úsmev ako dar, o.z.

Review: doc. PhDr. Pavel Bryndzak, PhD.

St. Elizabeth University of Health and Social Sciences, Bratislava, SK

Submitted: 10.03. 2019

Accepted: 01.04.2019

Abstrakt:

Cieľom nášho príspevku je poukázať na význam vzťahu detí v detských domovoch k ich biologickým rodičom a predovšetkým na význam obnovy ich vzájomného vzťahu a odpustenia. Predkladáme zaujímavé výsledky kvalitatívneho výskumu, ktorý bol zrealizovaný s ľuďmi, ktorí vyrastali v detských domovoch a ich vzťah k rodičom dospel k odpusteniu. Dokázali odpustiť rodičom, ktorí nedokázali zmeniť svoju rodinnú situáciu natoľko, aby boli schopní prevziať deti späť do svojej starostlivosti. Poukážeme na proces, ktorým mladí ľudia vo vzťahu k svojim rodičom prechádzali; úskalia, ktorými boli konfrontovaní a na vnútornú túžbu po rodičoch, ktorá ich viedla k odpusteniu.

Kľúčové slová: Detský domov. Pripútanie.

Odlúčenie. Sanácia vzťahov. Odpustenie.

Abstract:

Our contribution is intended to highlight the importance of the relationship of children in children's homes to their biological parents, and in particular the importance of restoring their relationship and remission. We present the interesting results of qualitative research that has been realised with people who grew up in children's homes and their relationship with parents has come to forgiveness. They could forgive parents who failed to change their family situation enough to be able to take the children back to their care. We will describe the process that young people need to handle in relation to their parents; the difficulties they had to overcome and the internal desire for the parents which led them to the forgiveness.

Key words: Children's home. Attachment. Separation. Remediation of relationship. Forgiveness.

1 Vzťahová väzba a jej zákonitosti

Starostlivosť o deti v detských domovoch vyžaduje vysoko profesionálnu starostlivosť, v rámci ktorej majú byť deťom okrem samozrejmych fyzických potrieb uspokojované vo vysokej kvalite aj psychické, sociálne a spirituálne potreby. Nedostatočné porozumenie potrieb detí odlúčených od svojich rodín vyvolalo v období internátnych typov detských domovov veľké zranenia u detí, ktoré boli od svojich rodičov mnohokrát násilne vytrhnuté, bez ďalšej kontinuity sociálnej práce s rodinami detí.

Neblahé dôsledky ústavnej, kolektívnej výchovy približuje vo svojom diele profesor Matějček a profesor Langmeier (2014), ktorí vo svojej práci zdôrazňovali, aká je pre deti nevyhnutná blízkosť vzťahovej osoby, ktorá naplňa dieťaťu jeho psychické potreby, a iné tiež nevynímajúc. Teóriu vzťahovej väzby („attachment theory“) sformuloval John Bowlby v r.1958, ktorú následne rozpracoval a vyvinul. Uvádza, že dieťa má potrebu naviazať sa na matku a vytvoriť s ňou

vzťah. Vyjadruje to rôznymi prejavmi – úsmevom a radosťou v jej prítomnosti, plačom a smútkom pri jej vzdialení (Hašto, 2005, s.12). „Pripútavacie správanie dieťaťa vyúsťuje do vzťahovej väzby. Je aktivované samotou, cudzím prostredím, únavou, osamelosťou. Dieťa hľadá blízkosť matky (rodiča) a v jej blízkosti sa necháva utešiť, upokojiť. Z evolučného hľadiska má toto správanie funkciu ochrany. Chráni relatívne bezmocné dieťa pred rizikami neprítomnosti dospelaj ochraňujúcej bytosti.“ (Hašto, 2005, s.12) John Bowlby hovorí o evolučne zakódovanej potrebe naviazať sa na jednu opatrujúcu osobu (spravidla matku) a sekundárne aj na iné blízke osoby. „Reálne správanie matky (rodiča) rozhoduje o tom, aký typ vzťahovej väzby sa u dieťaťa vyvinie, resp. aké bude mať dieťa vnútorné pracovné modely. Je matka dostupná? Pohotovo vycitňuje potreby dieťaťa a bezprostredne na ne reaguje? „Jemnosť“ matky (rodiča) rozhoduje o type vzťahovej väzby u dieťaťa, teda či jeho vzťahová väzba bude „bezpečná“ alebo „neistá“. Neistá vzťahová väzba sa dá ešte klasifikovať ako „ambivalentná“ alebo „vyhýbavá“. Neskorší výskum ešte viedol k objavu „dezorganizovanej“ vzťahovej väzby. Dieťa môže mať k matke bezpečnú vzťahovú väzbu a k otcovi

dištancovanú, či dezorganizovanú alebo naopak. Záleží na reálnom správaní rodiča, starého rodiča. Jemnocitná matka je ako „bezpečná základňa“, „bezpečný prístav“, do ktorého sa dieťa môže vracať, načerpať silu, upokojiť sa, uistiť sa, aby mohlo skúmať svet, robiť expedície do sveta vedené prirodzenou zvedavosťou a exploračným správaním (hlavne od druhého roku života).“ (Bowlby 1995, 2001 In Hašto, 2005, s.14).

2 Odpustenie rodičom

Problematika vzťahovej väzby je kľúčovou oblasťou, cez ktorú sme v našom výskume nazerali na fenomén odpustenia. Tému odpustenia sa venujú psychológovia, kňazi, psychoterapeuti – mnohí z nich významní autori, ktorí publikovali svoje diela. Predstavujú isté modely procesu odpustenia, ktoré si priblížime:

„Robert D. Enright (Baskin, Enright, 2004) poníma odpustenie ako vedomý proces zanechania pocitov viny, nespravodlivosti, aj spravodlivého hnevu voči osobe, ktorá sa voči nemu previnila. Zaujímavou reakciou dotknutej osoby je veľkorysé odpustenie, ktoré sa prejavuje nejakým dobrým skutkom voči agresorovi. Takýto postoj je veľmi blízky podľa nášho názoru napríklad náboženskej vierouke

katolíckych náboženstiev, ktoré sú inšpirované výrokmi Ježiša: „Ak Ťa niekto udrie po pravom líci, nastav mu aj ľavé“ – čo je myslené ako metafora, aby sa človek neuzatváral v srdci pred človekom, ktorý mu ublížil, ale spoliehal sa aj na pomoc Boha, ktorý je človeku „dobrej vôle“ nápomocný.

Autor Worthington pri téme odpustenia kladie oproti sebe dve polarities- odpustenie versus neodpustenie (Worthington, Wade, 1999 In Blahovská, 2012, s. 17). Vystihuje základné charakteristiky prežívania obidvoch pólov reagovania na zranenie: buď človek odpustí druhému človeku a bude prežívať pozitívne emocionálne vzťahy, v ktorých bude prítomné porozumenie, zhovievavosť, a zároveň veľmi podstatné aj pokojné, vnútorné prežívanie človeka, ktorý z odpustenia viny druhému človeku čerpá pozitívne emócie. Dáva do pozornosti negatíva plynúce z neodpustenia druhému človeku, ako je pocit zatrpknutosti, nedôvera, zlosť. Odpúšťajúci človek volí cestu odpustenia práve preto, že on sám je schopný empatie voči druhému človeku a môže tak z nejakej časti rozumieť aj príčinám správania osoby, ktorá mu ublížila.“ Táto myšlienka je zaujímavá aj z hľadiska našej cieľovej skupiny, ktorej sa venujeme v našej práci.

Mladí ľudia, ktorí sú schopní nazerať na zlyhanie svojich rodičov optikou ich situácie, v ktorej sa rodičia ocitli, dosahujú úroveň vysokej empatie - porozumenia a schopnosti vcítiť sa do prežívania iného človeka, v tomto prípade svojich rodičov, pričom oni sami boli ich zlyhaním zasiahnutí.“ (Vadrna, 2018, s.30)

Traumatizované deti a mladí ľudia, ktorí nemajú ošetrový vzťah k rodičom, prežívajú negatívne pocity ako hnev, zlosť ba až nenávisť v kombinácii so sebaľútosťou a pocitom krivdy. Tieto ich reakcie sú prirodzené a sú istou obrannou reakciou na traumy a bolesť, ktorú vo vzťahu k rodičom a k svojej situácii prežívajú.

3 Sociálna práca s rodinou

Ako deťom a mladým ľuďom v detských domovoch možno pomôcť? Kľúčový je prístup osôb, ktoré sa o deti starajú – vychovávateľov, sociálnych pracovníkov, profesionálnych rodičov či náhradných rodičov. Nevyhnutné je pomôcť deťom na ceste porozumenia rodinnej situácie, ktorá viedla k vyňatiu dieťaťa z rodiny a správania rodičov pred a po vyňatí. Ako dokazujú výskumy (Mikloško a kol., 2014), až 56% detí by mohlo vyrastať vo svojich rodinách, pokiaľ by im bola poskytnutá účinná pomoc. Tento fakt je

akútnou výzvou pre sociálnych pracovníkov vo všetkých úrovniach ich pôsobenia (centrum pre deti a rodiny; obec; oddelenie SPODaSK; akreditovaný subjekt), aby s rodinami efektívne a najmä včas pracovali na zmene ich sociálnej situácie.

V situácii, keď nie je možné vyňatiu detí zabrániť, je dôležité nastavenie sociálnej práce s dieťaťom a jeho rodinou. V súčasnosti sa stávajú významnou priestorom sanácie rodín centrá pre deti a rodiny, ktoré sú zriadené na účel vykonávania opatrení, ktoré dočasne nahrádzajú dieťaťu jeho prirodzené rodinné prostredie na základe rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti, o nariadení neodkladného opatrenia alebo o uložení výchovného opatrenia (zákon č.61/2018 Z.z.). V tomto novom type zariadenia môžu nájsť pomoc rodiny, v ktorých sa začali prejavovať dysfunkcie a hrozí riziko vyňatia dieťaťa. Takýmto rodinám môže byť ponúknutá pomoc vo forme terénnej sociálnej práce, v rámci ktorej budú sociálni pracovníci s rodinou pracovať na zmene jej sociálnej situácie – na odstránení, resp. minimalizovaní faktorov, pre ktoré sa rodina dostala do pozornosti pracovníkov oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej

kurately. Ďalšou formou pomoci rodinám bude možnosť ambulantného sociálneho poradenstva a zapojenia do sociálnych programov, ktoré budú zamerané na korekciu nežiaduceho správania sa rodičov alebo detí. A v neposlednom rade budú mať rodičia a deti možnosť využiť prelomovú formu pomoci, kedy sa spoločne zúčastnia výchovného a sociálneho programu pobytovou formou, kedy určitý čas budú priamo v priestoroch centier pre deti a rodiny spoločne bývať a za pomoci sociálnych pracovníkov budú aktívne pracovať na korekcii svojich limitov a na riešení ich sociálnej situácie.

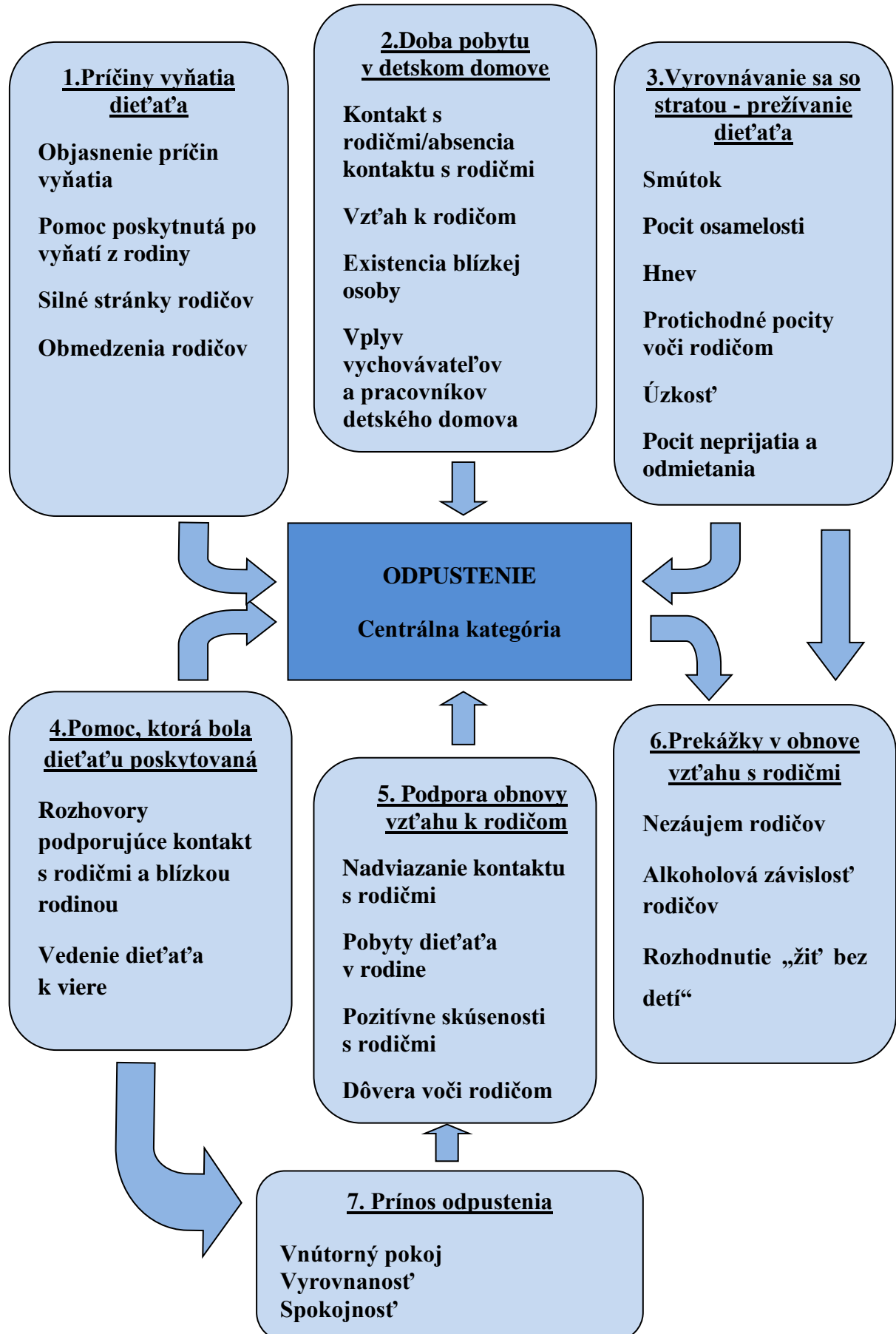
4 Výsledky výskumu

V kontexte tohto tvrdenia vám chceme predstaviť výsledky nášho výskumu, ktorého hlavným cieľom bolo preskúmať problematiku obnovy vzťahu ľudí

vyrastajúcich v detských domovoch so svojimi rodičmi. Naším ďalším zámerom bolo zistiť, ktoré faktory uľahčujú obnovu vzťahu k rodičom a ktoré faktory sú jej prekážkou. Zaujímali sme sa taktiež, v ktorých oblastiach vnímajú ľudia vyrastajúci v detských domovoch zmeny v osobnom živote po obnove vzťahu s ich rodičmi.

Prostredníctvom pološtrukturovaného interview sme získali výsledky, ktoré sme spracovali metódou zakotvenej teórie. Uplatnili sme tri úrovne kódovania (otvorené, axiálne, selektívne), t.j. identifikovanie základných kategórií, určenie ich vlastností, dimenzií a vzťahov, pomenovanie centrálnej kategórie, vytvorenie modelu a príbehu. Výskumnú vzorku tvorilo 7 participantov, ktorí v minulosti vyrastali v detských domovoch.

Obr.1 Faktory ovplyvňujúce proces obnovy vzťahov medzi ľuďmi vyrastajúcimi v detských domovoch a ich rodičmi

Centrálna kategória

Kľúčovou oblasťou interpretácie výsledkov nášho výskumu a samotnej obnovy vzťahu participantov k ich rodičom bolo **odpustenie**, ktoré sme identifikovali ako centrálnu kategóriu. „Výpovede participantov potvrdzujú, že k odpusteniu svojim rodičom sa prepracovávali postupne, v rôznych obdobiach svojho života prežívali pocit nespravodlivosti a ublíženia v rôznej intenzite a mnohokrát sa v procese odpúšťania zastavili a niekedy vrátili akoby na začiatok tejto cesty. V súčasnosti ako dospelí ľudia vypovedajú o tom, že cesta k odpusteniu mala mnoho zastávok a mnohokrát prežívali intenzívny pocit trpkosti života, hlbokého sklamania zo svojich najbližších a veľkej neistoty a nedôvery v seba samého. Prežívanie a uvedomovanie si týchto pocitov komplikovalo stav duševnej vyrovnanosti, ktorá bola podmienená postojom voči rodičom.“ (Vadrna, 2018, s.44)

4.1 Faktory uľahčujúce obnovu vzťahu k rodičom

V rozhovoroch s participantmi sme identifikovali podporné procesy a situácie, ktoré napomáhali obnoveniu ich vzťahu participantov s rodičmi. *Môžeme konštatovať, že nimi boli tieto faktory: nadviazanie kontaktu s rodičmi; pobyty*

v domácnosti rodičov; existencia blízkej osoby; vplyv vychovávateľov a pracovníkov detských domovov na postoj dieťaťa k rodičom; pomoc, ktorá im bola dlhodobo poskytovaná; vedenie k viere; pozitívne skúsenosti s rodičmi a na ich základe prehlbujúca sa dôvera voči rodičom.

Význam sociálnej práce s rodinami detí umiestnených v detských domovoch zdôrazňuje vo svojich prácach aj Minarovičová (2011). Uvádza skúsenosti s realizáciou projektov sanácie biologických rodín. „Sociálni pracovníci z regionálnej pobočky Úsmevu ako dar v Nitre sprevádzali od roku 2005 vybrané rodiny celým procesom sociálnej práce s rodinou- od jej vyhľadania, diagnostiky, zmapovania jej potrieb až po samotnú realizáciu terénnej sociálnej práce. Na základe vzájomnej dohody a naformulovania potrieb a očakávaní klientov vytvorili s rodinami konkrétne plány sociálnej práce s rodinou- za použitia jednotlivých metód a foriem sociálnej práce. V širokom spektre rodín sa vyskytli pre sociálnych pracovníkov rozmanité profesionálne výzvy - od sprevádzania rodín pri riešení výchovných problémov s deťmi, pomoc mladým dospelým pri ich integrácii do bežného života, sprevádzanie niektorých klientov pri návrate z výkonu

trestu odňatia slobody, sprevádzanie pri vybavovaní záležitostí na úradoch, školách, pomoc pri výchovných ťažkostiach detí v náhradnej rodinnej starostlivosti. V mnohých prípadoch sociálni pracovníci v závere svojho pôsobenia podávali návrhy na zrušenie ústavnej starostlivosti nad deťmi.“ (Minarovičová 2011 In Mikloško 2011, s.109) V publikácii venovanej špecifikám terénnej sociálnej práce uvádza skúsenosti pracovníkov pobočky Úsmevu ako dar v Nitre v procese sanácie rodín: „Pracovali na zmene výchovného štýlu rodičov, ktorých správanie bolo často spúšťačom problémového správania dieťaťa. Sociálni pracovníci prepájali sociálnu prácu s rodinami aj s členmi miestnej komunity-svojimi pravidelnými návštevami rodín postupne ovplyvňovali aj mienku ľudí z blízkeho okolia, ktorí mali spočiatku predsudky voči pomoci týmto rodinám.“ (Minarovičová, 2013, s.63)

Pri podpore rodinných väzieb dieťaťa môžu sociálnym pracovníkom, a predovšetkým rodinám, uľahčiť tzv. „stretnutia rodinného kruhu“. Jedná sa o efektívny model práce s dieťaťom a jeho širšou rodinou. „Stretnutia rodinného kruhu na Slovensku realizuje a ich lektorov pripravuje Spoločnosť priateľov detí

z detských domovov Úsmev ako dar. Pôvodný názov pre tento model práce sa nazýval rodinné skupinové konferencie, ktoré prevzala organizácia Úsmev ako dar od holandskej spoločnosti Eigen Kracht Centrale, ktorej predsedá lektor a kouč Rob van Pagée. Model rodinných skupinových konferencií bol inšpirovaný správaním novozélandského kmeňa Maurov, ktorí rodinné spory zásadne riešili iba v kruhu svojho kmeňa, alias širšej rodiny. Zvolávali stretnutie všetkých členov kmeňa, z ktorého vždy vzišlo riešenie danej situácie. Týmto veľmi jednoduchým a pritom logickým spôsobom riešenia konfliktov a vážnych situácií sa inšpirovali aj Holanďania zo spoločnosti Eigen Kracht Centrale, ktorí školia nových lektorov vo využívaní tejto unikátnej metódy odborníkov v ďalších krajinách sveta. “ (Vadrna, 2018, s.78)

Na stretnutie rodinného kruhu, ktoré lektor organizačne zabezpečí, pozve aj pracovníkov príslušných inštitúcií a úradov, ktorí môžu byť v riešení situácie rodiny nápomocní. Stretnutia sa môžu taktiež zúčastniť aj rodine blízke osoby, či už je to sused, s ktorým majú dobrý vzťah, alebo rodinní priatelia či kolega z práce, prípadne učiteľ dieťaťa. V úvode stretnutia lektor uvedie dôvod – pomoc rodine, pre

ktorý sa stretli a požiada odborníkov o predstavenie možností ich pomoci. Následne odborníci spolu z lektorom odchádzajú zo spoločnej miestnosti, kde sa stretnutie odohráva a ponechávajú členov rodiny v súkromnom, spoločnom rozhovore o hľadani riešenia ich situácie. Po určitom čase, kedy rodina prijme rozhodnutie, ako riešiť jej situáciu, prizve do miestnosti lektora a odborných pracovníkov, ktorí boli prítomní v úvodnej časti stretnutia. Predstaví všetkým plán riešenia rodinnej situácie a odborníci sa vyjadria, či je takéto riešenie vhodné a bezpečné pre dieťa. Pokiaľ áno, súhlasia s navrhnutým spôsobom riešenia problémov zo strany širšej rodiny a dohodnú sa s nimi na lehotách splnenia jednotlivých krokov. V prípadoch, kedy by navrhnuté riešenie nebolo pre dieťa prospešné, navrhujú riešenia odborní pracovníci. Tento model práce s rodinou je efektívny z dôvodu, že na jednom mieste sa stretávajú členovia rodiny, ktorí majú príležitosť navrhnúť riešenie rodinného problému, prípadne sa aj porozprávať o prekážkach, ktoré takému riešeniu doposiaľ bránili (Miklošková, 2016).

4.2 Významová kategória: Faktory brániace obnove vzťahu k rodičom

V rozhovoroch s participantmi nášho výskumu sme identifikovali nasledovné faktory, ktoré bránili obnove vzťahu s rodičmi. Boli nimi nezáujem rodičov o dieťa, alkoholizmus rodičov a rozhodnutie „žiť bez detí“. Odpovede jednotlivých participantov boli nasledovné:

Nezáujem rodiča

„Keby sa pracovníci detského domova nesnažili, naše stretávanie s mamou by asi nezačalo. V dobrom to myslím, nebyť ich vytrvalosti, mama by záujem o nás asi skoro stratila.“ (P2)

„Viackrát som sa rozprával s mamou o tom, prečo ma spočiatku v detskom domove nenavštevovala. Povedala, že sa hanbila za mnou prísť a obávala sa toho, ako ju v detskom domove prijmu. Ale naša sociálna pracovníčka jej veľmi pomohla, so všetkým, čo mamka potrebovala vybaviť. Jej veľmi dôverovala a všetko ťažké, čo sa v našich životoch odohrávalo, sme riešili s ňou.“ (P4)

„Nezáujem rodiča o dieťa vyvoláva v ňom pocity frustrácie, sklamaní, hnevu, ľútosť a ďalších negatívnych emócií. V prípade participantov, o ktorých rodičia nejavili záujem, nahrádzali záujem rodičov pracovníci detského domova, prípadne iné blízke osoby. Participant, ktorých sa táto

situácia týkala, uvádzali, že sa cítili akoby „dvojnásobnými outsidermi“, boli vyňatí z rodiny a rodičia o nich nejavili záujem. Častokrát medzi nimi a ostatnými deťmi prichádzalo ku konfliktom a hádkam, ktoré pramenili z citového zranenia a z porovnávaní sa s deťmi, ktoré kontakt s rodinou mali. Vyjadrili sa, že nakoľko nezáujem rodičov o nich pretrvával niekoľko rokov, vysporiadanie sa s takýmto postojom rodiča bolo pre nich mimoriadne náročné. Práve títo participanti nachádzali útechu a pomoc u blízkej osoby, ktorou bola krstná mama, kňaz, známi ľudia ich rodičov a pracovníci detského domova. “ (Vadrna, 2018, s.85)

Alkoholová závislosť rodiča

„Myslím si, že keby sa mama viacej snažila, mohli sme dopadnúť inak. Ona však mala radšej seba a pohárik, nezáležalo jej podľa mňa na nás.“ (P7)

„Keď som sa dozvedela, že stará mama má problémy s alkoholom, nechcela som tomu veriť. Celé roky som si myslela, že hlavný dôvod, prečo sa nemôže o mňa starať je, že má už veľa rokov a nevládala ma vychovávať. Ale to, že má problémy aj s alkoholom, som sa dozvedela oveľa neskôr. Teraz, keď som už dospelá a idem ju navštíviť, zaujíma ma to ako prvé, či je v poriadku a nepije.“ (P1)

Nešpor (2011) uvádza, že kľúčovou premennou v liečbe závislostí je motivácia závislého človeka a podpora jeho blízkych osôb. „Rodičom, ktorým boli deti vyňaté zo starostlivosti a oni boli spoločnosťou viac alebo menej markantne označení za vinníkov, ťažko sa vedie boj s týmto vážnym problémom. Nechceme rodičov ospravedlňovať tým, že mali „sťažené podmienky“ pre boj so závislosťou, len chceme poukázať na fakt, že aj rodičia zo sociálne málo priaznivého prostredia s nálepkou „zlý rodič“ zrejme náročnejšie bojujú so svojimi osobnými bremenami ako ľudia, ktorí za sebou nejakú podporu cítia. Samozrejme, môžeme povedať, že motiváciou pre nich mali byť ich deti, avšak nie všetci rodičia dokázali prekonať vlastné vnútorné problémy a presvedčiť kompetentných pracovníkov o tom, že sú schopní sa už o dieťa postarať.

Rozhodnutie „žiť bez detí“

Emocionálne náročnou situáciou pre participantov bolo uvedomenie si, že rodič sa istým spôsobom rozhodol „žiť bez nich“. Boli to prípady, kedy si participanti uvedomili, že rodičia ho v detskom domove síce navštevujú, avšak ďalšie kroky rodičia na zmenu situácie nepodnikli. Motívy u rodičov boli zrejme rôzne, niektorí možno naozaj siahli na dno

svojich schopností riešiť danú situáciu, iným možno chýbala podpora zo strany bližšieho okolia, alebo možno sa jednoducho rozhodli, že pre deti je „lepšie“, ak vyrastú v detskom domove v podmienkach, ktoré im oni možno nedokázali zabezpečiť.“ (Vadrna, 2018, s.86,87)

4.3 Významová kategória: Zmeny v osobnom živote po obnove vzťahu s rodičmi

„V našom výskume sme sa zaujímali, či participanti dokázali odpustiť rodičom, že vyrastali v detskom domove. Napriek náročnosti a mnohým situáciám, s ktorými boli participanti konfrontovaní počas rokov prežitých v detskom domove, citovému strádaniu a ťažkostiam, ktoré museli prekonávať, boli schopní svojim rodičom odpustiť. Hlavnými prínosmi odpustenia bol **vnútorný pokoj, vyrovnanosť a spokojnosť**. Vo svojich odpovediach na našu otázku ohľadom odpustenia nás veľmi zaujali a dotkli sa nás svojim pozitívnym prístupom k rodičom. Boli nimi situácie, kedy mladá žena dokázala odpustiť svojej matke, ktorú nevidela od svojich piatich rokov; taktiež príbeh mladého muža, ktorý odpustil svojej matke do takej miery, že v súčasnosti môže matka bývať v rodinnom dome, ktorý si on kúpil

spolu so súrodencami zo sirotských dôchodkov po otcovi a umožnil matke v ňom bývať; alebo príbeh participanta, ktorý dokázal odpustiť matke, že ho celých šesťnásť rokov nenavštívila a vytvorila si rodinu s ďalšími deťmi. Silnými výpoveďami a svedectvami osobnej cesty odpustenia nachádzame aj v príbehu človeka, ktorého matka si zobrala z detského domova po siedmich rokoch; alebo postoj participanta, ktorý dokázal po rokoch odpustiť matke jej nezáujem a vlastnú cestu životom. Taktiež veľmi silnými osobnými výpoveďami sú príbehy mladého muža, ktorého rodičia boli závislí na alkohole a z tohto dôvodu bol on umiestnený v detskom domove, ako aj príbeh muža, ktorý od narodenia vyrastal do dovŕšenia plnoletosti v detskom domove bez prejavovania akéhokoľvek záujmu matky o neho.

„Na mamu sa už naozaj nehnevám. Nechcem ju súdiť, nebola som v jej situácii. Vďačím jej za život a aj teraz na ňu častokrát myslím a predstavujem si, aké by to bolo, keby som vyrastala s ňou...Hnev voči nej skutočne necítim, skôr ľútosť, že som nemohla pri nej vyrastať.“ (P1)

„Moja mama, to je príbeh sám o sebe. Vyrastal som od narodenia v detskom

domove, ale keď sa mi spolu so súrodencami naskytla prvá príležitosť spraviť niečo pre ňu, neváhali sme dlho. Kúpili sme si spoločne rodinný dom zo sirotských dôchodkov po otcovi a mame sme zobrali k sebe. Správa sa niekedy hrozne, neplatí nám nájomné, ale – je to naša mama a nenecháme ju žiť na ulici“.

(P2)

„Niekedy som sa zamýšľal nad tým, prečo mama o mňa viac nezabojovala. Založila si rodinu s novým mužom a mala s ním ďalšie deti. Veľakrát som sa pýtal, to by som sa nebol ešte aj ja zместil do ich domu ? Alebo by nemali jedlo aj pre mňa ? Plakával som, keď mi hlavou išli tieto myšlienky. Keď som už teraz dospelý, nebolí ma to už tak a mame som odpustil. Nechápem síce jej konanie, ale nehnevám sa už. Čím viac som na to myslel, tým ma to viac trápilo. Mám s ňou síce trochu vlažný vzťah - neprejavujeme si nejaké veľké emócie, keď sa stretneme, ale dokážeme sa porozprávať. Popravde, viackrát som jej aj nevlastným súrodencom trochu finančne pomohol, aj som im manuálne vypomohol s prácou na dome. Posledný čas nie sme až tak často spolu, lebo mám priateľku a novú prácu, ale v telefonickom kontakte s rodinou som.

Keby niečo odo mňa potrebovali, vždy im pomôžem.(P3)

„Neviem ani dobre slovami povedať, čo to pre mňa znamenalo, keď si ma mama zobrala späť k sebe domov. Celé roky som v detskom domove žil nádejou, že raz mama boj s alkoholom zvládne a zoberie si ma domov. Už aj ten rok predtým, než sa tak stalo, keď som sa s ňou začal častejšie stretávať, bol pre mňa iným rokom. Samozrejme, že sa na mamu nehnevám, veď bojovala sama so sebou, aby ma „zachránila“. (P4)

„Až po rokoch som začal sám sebe viac rozumieť, prečo som sa správal v puberte tak vypočítavo voči ostatným deťom v domove. Závidel som im, že oni majú aspoň občas stretnutie s rodičmi, a za mnou nikto dlhé roky nechodil. Mama mi vždy len sľúbila, že príde, ale neprišla. Ale časom som jej odpustil. Zistil som, že ten hnev ma oberal o energiu, živil som v sebe zlosť, ktorá ma nevedla nikam. Mame som odpustil a viete, teraz mi nakoniec ona pomáha, nemali sme kde s priateľkou a dieťaťom bývať, pretože som bol dlhšie nezamestnaný a práve ona mi pomohla. Všetko je teraz myslím tak, ako má byť.“

(P5)

„Mojí rodičia boli fantastickí a ja som im odpustil ešte keď som bol malý. Nehneval

som sa na nich, len som po nich veľmi túžil. A nakoniec si ma zobrali z detského domova domov. Je mi nesmierne ľúto, že už obaja nežijú. Moji drahí rodičia...” (P6)

„Na mamu mám stále svoj názor, to mi verte. Veľa vecí by som jej mohol aj teraz ešte vyčítať a nebolo by ich málo...ale, čo by som mal z toho ? Nechcem sa už zaoberať tým, čo bolo kedysi, áno, prežil som celé detstvo v detskom domove, ale mame som už odpustil. Nemala na to, aby sa o nás postarala. Myslím ako človek na to nemala. Nevedela sa o deti postarať, ale mám byť pre to na ňu celý život naštvaný ? To nie. Bolo, ako bolo a ja idem ďalej.“ (P7)

Výpovede participantov nášho prieskumu potvrdzujú fenomény, na ktoré sa orientuje aj tzv. pozitívna psychológia, ktorej významnou priekopníčkou v Českej republike je Alena Slezáčková. Tá predstavuje pozitívnu psychológiu ako vedu, ktorá sa zaoberá kladnými stránkami ľudského bytia a osobnosti človeka a jej prístup je orientovaný na prácu so silnými stránkami človeka, vďaka ktorým dokáže zvládnuť aj náročné úlohy a výzvy, s ktorými je vo svojom živote konfrontovaný (Slezáčková, 2012). Práve postoje participantov, v ktorom prezentujú svoj vyrovnaný postoj k závažným

udalostiam ich života, dôraz na pozitívne stránky rodičov ako aj ich orientovanie sa na budúcnosť potvrdzujú fakt, že pretavili negatívne životné skúsenosti do postoja, že aj z ťažkej situácie dokázali „vyťažiť“ pozitívne hodnoty. “ (Vadrna, 2018, s.88-90,92)

5 Odporúčania pre prax

Na základe analýzy výsledkov nášho výskumu ako aj preštudovanej literatúry viažucej sa k nami skúmanej problematike dovoľujeme si formulovať nasledovné odporúčania pre prax:

- „Sociálnu prácu s rodinami detí z detských domovov v zmysle ich sanácie odporúčame naďalej zdôrazňovať ako zásadný prvok sociálnej práce s deťmi vyňatými z rodinného prostredia. Oceňujeme, že v oblasti sociálnej práce bolo vykonaných množstvo legislatívnych zmien podporujúcich prácu s biologickými rodinami, ktoré sa ocitli v sociálne nepriaznivej životnej situácii a bolo potrebné dieťa z rodiny vyňať a dočasne umiestniť do zariadenia na výkon rozhodnutia súdu. Výsledky nášho výskumu potvrdzujú, že sociálna práca s rodinami vyňatých detí má

zásadný význam na formovaní vzťahu detí k ich rodičom a napomáha v procese obnovy ich vzťahov. Preto odporúčame prezentovať príklady dobrej praxe zo strany subjektov zapojených do procesov sanácie rodín detí z detských domovov, aj tých prípadov, v ktorých pre určité prekážky nebolo ešte možné vrátiť deti späť do rodinného prostredia, avšak na kvalitatívnej úrovni sa obnovil sa vzťah detí a rodičov. Máme za to, že zvýšená propagácia pozitívnych výsledkov sociálnej práce s dysfunkčnými rodinami zo strany úradov práce, sociálnych vecí a rodiny by pozitívne motivovala pracovníkov zariadení na výkon rozhodnutia súdu do aktívnej sociálnej práce s biologickými rodinami umiestnených detí. Propagácia pozitívnych výsledkov by mohla prebiehať na celoslovenskej úrovni, kedy Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR a Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny organizujú rôzne vzdelávacie podujatia, akými je napríklad pravidelná, každoročná konferencia v Častej – Papierničke,

ktorú organizuje Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar pod záštitou predsedu Národnej rady Slovenskej republiky. Zúčastňujú sa na nej pracovníci oddelení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately z celej Slovenskej republiky ako aj odborní pracovníci detských domovov, akreditovaných subjektov a samospráv. Prezentácia príkladov dobrej praxe by bola vhodnou súčasťou odborného programu tejto konferencie.

- Na medializáciu príkladov dobrej praxe by sme navrhli využiť elektronické médiá ako aj celoslovenské a regionálne televízne spoločnosti, ktoré by zverejnením týchto príbehov poukázali na reálnu sociálnu prácu, ktorá sa vykonáva a je potrebná v prospech riešenia sociálnej situácie rodín. O medializáciu úspešných prípadov by mohlo požiadať Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR v spolupráci s Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny. V prípade finančných možností by sme mediálnu propagáciu odporúčali

zrealizovať aj akreditovaným subjektom, ktoré sú významnými subjektmi v oblasti sociálnej práce s rodinami detí z detských domovov.

- Vzhľadom na dôraz odborného vzdelávania pracovníkov detských domovov a oddelení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktoré zabezpečuje Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR v spolupráci s Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny odporúčame, aby súčasťou ich odborného vzdelávania boli aj pracovné stretnutia s mladými ľuďmi, ktorí vyrastali v detských domovoch a v súčasnosti dokážu poskytnúť cenné informácie a spätné väzby, ako oni vnímali jednotlivé prvky starostlivosti v detských domovoch a aké odporúčania by vzhľadom na vlastné pozitívne skúsenosti odporúčali uviesť do ďalšej praxe.
- Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar uskutočnila mimoriadne významné aktivity v prospech života detí z detských domovov. Odborne sa etablovala ako

renomovaná mimovládna organizácia a akreditovaný subjekt, ktorého odborní pracovníci rozumujú potrebám detí z detských domovov. Odporúčame preto jej členom, vzhľadom na ich pozitívne skúsenosti v spolupráci s Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR, s Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny, s Ministerstvom spravodlivosti SR, s Ministerstvom vnútra SR, s Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR a Ministerstvom kultúry SR prehliť spoluprácu s ministerstvami na úrovni vzdelávania a realizovaním spoločných seminárov vzdelávať príslušníkov daného rezortu v prístupe a v práci s rodinami detí z detských domovov.

- Kňazom, psychológom a sociálnym pracovníkom, ktorí aj na iných pracovných pozíciách prichádzajú do kontaktu s deťmi z detských domovov a doposiaľ nemajú skúsenosti v praktickej intervencii a v poradenstve tejto cieľovej skupine, odporúčame absolvovať vzdelávanie orientované na prácu s dysfunkčnými rodinami, ktoré

ponúkajú viaceré inštitúcie, napríklad Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Inštitúte ďalšieho vzdelávania sociálnych pracovníkov, Rada pre poradenstvo v sociálnej práci, Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov, akreditovaný subjekt Úsmev ako dar a iné. Môžu tak rozšíriť svoje vedomosti o špecifiká práce s dysfunkčnými rodinami a porozumieť procesom, ktoré sú prítomné v práci s touto cieľovou skupinou.“ (Vadrna, 2018, s.99-101)

Zoznam bibliografických zdrojov:

BASKIN, T.W., ENRIGHT, R.D. 2004. *Intervention studies on forgiveness: A meta – analysis*. Journal of Counseling and Development, 82, 79-90. Dostupné na internete: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/j.1556-6678.2004.tb00288.x>

BLAHOVSKÁ, I. 2012. *Súvislosť miery odpustenia, vďačnosti, nádeje a odobnej pohody u vysokoškolských študentov*. Magisterská diplomová práca. Brno:

Masarykova univerzita. Filozofická fakulta, Psychologický ústav. 89 s.

BOWLBY, J. 1995. *Elternbindung und Persönlichkeitsentwicklung: Therapeutische Aspekte der Bindungstheorie*. Dexter Verlag, Heidelberg, 1995. 184 S. ISBN 978-3-929224-01-6.

HAŠTO, J. 2005. *Vzťahová väzba. Ku koreňom lásky a úzkosti*. Trenčín: Vydavateľstvo F. 2005. 300 s. ISBN: 808895228X.

LANGMEIER, J.-MATĚJČEK, Z. 2014. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd.4. Praha: Karolinum, 2011. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

MIKLOŠKO, J. a kol. 2014. *Vývoj situácie ohrozených rodín na Slovensku v rokoch 2006 až 2013*. Bratislava: Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar. 2014. 236 s. ISBN 978-80-970879-5-1.

MIKLOŠKOVÁ, M., 2016. *Stretnutia rodinného kruhu - Family Group Conferences*, 2016. Spoločnosť Úsmev ako dar, Bratislava, 2016. 103 p. ISBN 978-80-970879-7-5.

MINAROVÍČOVÁ, K. 2011. *Sanácia rodiny*. In: *Ohrozená rodina na Slovensku III – analýza kontextu vyňatia detí z prirodzeného prostredia v rokoch 2006 až 2010*. Bratislava: Spoločnosť priateľov

detí z detských domovov Úsmev ako dar, 2011. 194 s. ISBN 978-80-970879-0-6.

MINAROVIČOVÁ, K. 2013. *Sociálna práca v obci: špecifiká terénnej sociálnej práce v obci.*-1.vyd.- Nitra: UKF, 2013.-72 s.-ISBN 978-80-558-0266-4.

NEŠPOR, K.2011.*Návykové chováni a závislost.* Portál.176 s.ISBN 978-80-7367-908-8.

SLEZÁČKOVÁ, A. 2012. *Průvodce pozitivní psychologií: Nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace.* Praha: Grada. 304 s. ISBN 978-80-24735-07-8.

VADRNA, M. 2018. *Obnova vzťahu k rodičom v živote ľudí vyrastajúcich v detských domovoch.* [Rigorózna práca] – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva; Katedra sociálnej práce a sociálnych vied. – Stupeň odbornej kvalifikácie: Doktor filozofie (PhDr.). – Nitra : FSVaZ, 2018, 95 s.

WORTHINGTON, E. L. Jr., WADE, N. G. 1999. *The Psychology of Unforgiveness and Forgiveness and Implications for Clinical Practice.* Dostupné na internete: <https://enfermeroslideres.files.wordpress.com/2017/10/worthington1999.pdf>

Zákon č.61/2018 Z.z., ktorým sa dopĺňa zákon č.305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Kontakt na autora:

PhDr. Monika Miklošková, PhD.

SPDDD Úsmev ako dar, o.z.

e-mail: monikamikloskova@gmail.com